

Nieuwe populist maakt kans

Verschenen in BN De Stem en Brabants Dagblad op 27 april 2012

In de Nederlandse beleidscultuur hebben populistten twee keuzes. Meebesturen of als luis in de pels aan de zijlijn werken. Wilders lijkt met zijn actie dit weekend meebesturen voorlopig onmogelijk te hebben gemaakt. Maar de vraag is of hij nog een geloofwaardige luis in de pels is. Hij maakt zich kwetsbaar voor een nieuwe populist die hem op zijn geloofwaardigheid aanpakt.

Wilders' handelen toont een klassiek dilemma van populistten in een consensusland zoals Nederland. Populisme valt te omschrijven als een stijl van politiek bedrijven waarin de homogene wil van 'het volk' (of een variant op dat begrip) centraal staat. Het belang van 'het volk' moet worden verdedigd tegen de praktijken van de heersende politieke en/of economische elite en externe bedreigingen. In Wilders' geval zijn dat voornamelijk de Haagse en Europese politici en bureaucraten en een 'tsunami' van islamisering.

De kenmerken van het populisme lijken zich in eerste instantie slecht te verhouden tot de Nederlandse bestuurscultuur waarin consultatie, consensus en compromis centraal staan. Verschillende politieke partijen, ambtelijke en maatschappelijke organisaties moeten op verschillende momenten in verschillende samenstellingen met elkaar samenwerken. Teveel afkeer of agitatie - ook op momenten dat je even niet met elkaar samenwerkt - past daar niet bij. De media stilte rondom het Catshuis beraad was in dat opzicht begrijpelijk.

Populisten hebben moeite zich aan die cultuur aan te passen. Daarom blijven ze ook meestal aan de bestuurlijke zijlijn staan. In Vlaanderen bijvoorbeeld wordt het Vlaams Belang al decennia lang van politieke afspraken uitgesloten. In Nederland wordt, na een min of meer mislukt experiment met Hans Janmaat, voor een andere strategie gekozen. Schoorvoetend en met vallen en opstaan wordt samenwerking met niet-conventionele en populistische partijen gezocht. Wilders leek daar ondanks zijn populistische stijl goed in te passen. Hij kent het Haagse spel goed en had in tegenstelling tot veel populistten geen bezwaar tegen zeven weken achterkamertjesoverleg.

Dergelijke verantwoordelijkheid geven aan populistische partijen is vaak een goede zaak. Het kan verfrissend werken en ze hebben over het algemeen aandacht voor belangen die eerst minder prominent in de aandacht stonden. Toch vinden populistische partijen het niet alleen maar fijn dat ze mogen meebesturen. Vooral electoraal hebben populistische partijen baat bij de oppositie. Een stevig anti-elitair discours, zoals dat van Wilders, komt daar nu eenmaal toch beter tot zijn recht. Het zou goed kunnen dat Wilders dat de afgelopen tijd wel eens gedacht heeft. Het is niet makkelijk aan de ene kant een electoraat te plezieren dat ongetwijfeld zijn afkeer van de politiek in het gedrag van de partijleider terug wil zien en aan de andere kant de politieke druk om toch vooral mee te blijven praten en te zoeken naar oplossingen 'goed voor het land'.

Dat dilemma hadden de andere partijen natuurlijk moeten doorzien, al hadden ze de dramatische climax dit weekend niet verwacht. Wilders kiest namelijk resoluut voor een onmiddellijke terugkeer naar zijn rol als populistische outsider. Het klassieke populistische discours volgde snel: Het belang van het volk - waar Henk senior een opvallende entree maakt - moet worden verdedigd tegen de praktijken van de heersende Haagse en Europese elite. Wilders wil daarin 'zijn rug recht houden'. Veel keus daarin heeft hij overigens niet meer. De acceptatie van de PVV als acceptabele samenwerkingspartner is na de acties in Den Haag (en Limburg) voorlopig wel verdwenen.

Maar dat wil niet zeggen dat zijn rol als populistische outsider weer vanzelfsprekend op te pakken is. De meeste partijen hebben ervoor gekozen Wilders als onbetrouwbaar en onverantwoordelijk weg te zetten. Politieke achterbannen verwachten over het algemeen dat partijen en partijleiders ook resultaten halen. Dat vereist meedoen met het politieke spel en het zoeken naar een plek tussen de machthebbers. En veel dichterbij de politieke macht dan de plek waar de PVV en Wilders afgelopen maanden zat, kan een politicus niet komen. Dat hij daarmee weinig heeft bereikt, zal hem komende tijd nog vaak worden ingewreven. Het is eigenlijk wachten op een nieuwe populist, een echte outsider, die daarin het voortouw neemt. Want de kern van de kritiek - deel uitmaken van de politieke elite en niks bereiken - klinkt erg populistisch, maar is een uitspraak die Wilders in de nabije toekomst wellicht vaker gaat incasseren dan uiten.

Julien van Ostaaijen is onderzoeker en docent aan de universiteit van Tilburg. Hij doet onder meer onderzoek naar populisme en anti-establishment politiek.